

- Δράσεις
- Παρουσιάσεις
- Συνεντεύξεις
- Ειδήσεις
- Εκδηλώσεις
- Νέα λήμματα & τεκμήρια

Ειδήσεις Φιλοβιβλων

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΚΔΟΣΗ

ΤΕΥΧΟΣ 12
ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

www.aboutlibraries.gr

Το παρόν τεύχος είναι αφιερωμένο στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη της Κοζάνης, που συγκαταλέγεται ανάμεσα στις πιο σημαντικές βιβλιοθήκες της Ελλάδας, κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού παλιών βιβλίων που περιέχει, των χειρογράφων, του αρχαιακού υλικού αλλά και του όγκου της σύγχρονης συλλογής της.

Στο πρώτο μέρος, αντλώντας στοιχεία από το βιβλίο *Θησαυροί της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης*, γίνεται λόγος για τα ελληνικά έντυπα βιβλία που θησαυρίζονται (15ος ως αρχές του 19ου αιώνα), όπως τα αναφέρει ο Κωνσταντίνος Σπ. Στάικος, ενώ στο δεύτερο μέρος, με τίτλο «Ένα Μουσείο Βιβλιοθήκης για τους Ανθρώπους της Κοζάνης: από τους «Θησαυρούς» στις Ιστορίες», λαμβάνουμε πολύτιμες πληροφορίες για τη μουσειολογική προσέγγιση της βιβλιοθήκης, ως παράγοντα αυτοσυνειδησίας και πολιτισμικής ταυτότητας.

Εξωτερική όψη του κτιρίου της Κοβενταρείου Βιβλιοθήκης Κοζάνης (φωτ. Σ. Αναστασόπουλος).

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ &
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΚΗΠΟΣ ΦΙΛΟΒΙΒΛΩΝ

ΚΟΒΕΝΤΑΡΕΙΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΑ ΕΝΤΥΠΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ
15ος–19ος ΑΙΩΝΑΣ

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠ. ΣΤΑΪΚΟΣ, που επιμελήθηκε την έκδοση *Θησαυροί της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης*, στο κεφάλαιο «Τα έντυπα ελληνικά βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά 15ος–19ος αιώνας» κάνει λόγο για τις σπουδαίες εκδόσεις της συλλογής της, σημειώνοντας πως η Κοβενταρείος Βιβλιοθήκη της Κοζάνης είναι προϊόν αποκλειστικά των δωρητών της, συγκροτήθηκε δηλαδή με βάση τις προσφορές βιβλίων λογίων και εκκλησιαστικών αξιωματούχων που είχαν σχέση με την πόλη της Κοζάνης από τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα. Η ίδρυση της Βιβλιοθήκης παραμένει ζητούμενο, καθώς η αναφορά του Γ. Παναγιωτίδη, που υποστηρίζει ότι λειτουργούσε υποτυπώδης Βιβλιοθήκη στην πόλη ήδη από το 1650, είναι ατεκμηρίωτη. Πρέπει να θεωρήσουμε ότι είχε συγκροτηθεί κάποια συλλογή βιβλίων στο πλαίσιο της διδασκαλίας του Γεώργιου-Γρηγόριου Κονταρή, που φέρεται ως ο πρώτος διδάξας στην Κοζάνη όταν επέστρεψε από την Ιταλία (πριν από το 1690) και ο οποίος αναμφίβολα θα είχε στην κατοχή του τα απαραίτητα βιβλία για να επιτελέσει το διδακτικό του έργο.

Ζωτική ανάγκη για την ίδρυση βιβλιοθήκης στην Κοζάνη ενδεχομένως δημιουργήθηκε από τα μέσα του 18ου αιώνα, οπότε άρχισαν να λειτουργούν διάφορες σχολές, όπως της Στοάς (1745–1774), της *Κομπανίας* (1756–1769) και του *Ελληνικού Μουσείου* (1776–1797/9), όπου δίδαξαν διαπρεπείς λόγιοι, μεταξύ των οποίων ο Σεβαστός Λεοντιάδης, ο Χρηστάκης από

Εσωτερικό της Κοβενταρείου Βιβλιοθήκης.

τη Λειβαδιά και ο Ευγένιος Βούλγαρης. Είναι λοιπόν προφανές ότι δεν μπορούμε να μιλήσουμε για μια πολιτική συγκρότηση και εμπλουτισμού της Βιβλιοθήκης της Κοζάνης από τις κοινοτικές αρχές, αλλά για συλλογές που κατέληξαν στην Κοινότητα. Εκτιμώντας τον πλούτο της, η Κοβενταρείος Βιβλιοθήκη πράγματι αντιπροσωπεύει την πλουσιότερη συλλογή βιβλίων κοσμικής βιβλιοθήκης στον ελληνικό χώρο, που συγκροτήθηκε από τις αρχές του 19ου αιώνα και διατηρεί ακέραιους τους αρχικούς της θησαυρούς.

Με δεδομένο ότι οι μεγάλοι δωρητές είναι αξιωματούχοι της Εκκλησίας, όπως οι επίσκοποι Κοζάνης Θεόφιλος και Βενιαμίν και ο μητροπολίτης Κοζάνης Φώτιος, θα ανέμενε κανείς ότι ένας μεγάλος αριθμός εκδόσεων θα είχε εκκλησιαστικό και θεολογικό περιεχόμενο, δηλαδή βιβλία λειτουργικά και σχετικά με την ιστορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, αλλά κάθε άλλο παρά αυτή την εικόνα δίνει η Βιβλιοθήκη. Εδώ θησαυρίζονται πολύτιμα ως και συμβολικά βιβλία της ελληνικής αρχαίας και βυζαντινής πνευματικής παράδοσης, που αποκτήθηκαν από τους δωρητές αιώνες

μετά την κυκλοφορία τους, όπως τόμοι της έκδοσης του αριστοτελικού *corpus*, που χρονολογούνται από την τελευταία δεκαετία του 15ου αιώνα.

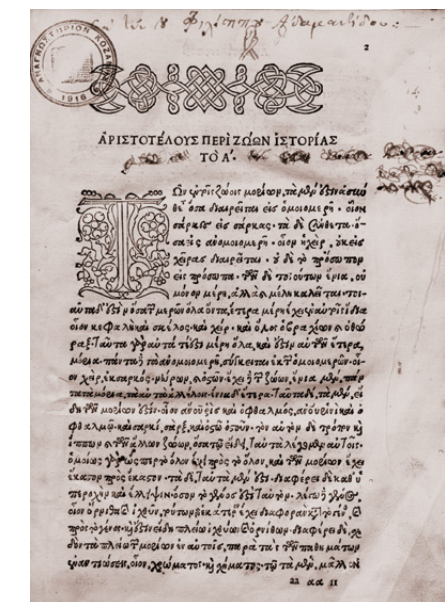
Τα ελληνικά έντυπα βιβλία που θησαυρίζονται (15ος ως αρχές του 19ου αιώνα) αποτελούν πέντε διακριτές θεματικές ενότητες, έστω και αν υπάρχουν ορισμένες επικαλύψεις:

Α. Αρχαία ελληνική και βυζαντινή γραμματεία: Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει πολλές πρώτες εκδόσεις και επανεκδόσεις που τυπώθηκαν στη Βενετία κυρίως από την εποχή της αρχετυπίας. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν οι δύο μεγάλοι Έλληνες φιλόσοφοι, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, που αντιπροσωπεύονται: ο μεν Αθηναίος φιλόσοφος από την επανέκδοση της λατινικής μετάφρασης των *Ἀπάντων* (*Opera*) του από τον Μαρσίλιο Φικίνο (editio princeps 1487/8), που τυπώθηκε στη Λυών το 1590, ο δε Αριστοτέλης από δύο τόμους της πεντάτομης έκδοσης του *αριστοτελικού corpus*, που κυκλοφόρησε από τον Άλδο Μανούτιο στη Βενετία (1495–1498).

Β. Νεοελληνική Γραμματεία: Η αρχαιότερη έκδοση που εντοπίζεται στις συλλογές της Βιβλιοθήκης είναι η *Ἀρμονία ὀριστική* του Γεράσιμου Βλάχου, που τυπώθηκε στη Βενετία το 1661 και έχει φιλοσοφικό περιεχόμενο. Υπάρχουν ακόμη και δύο εκδόσεις του έργου *Τέχνη Ρητορική*, που συντάχθηκε από τον Βικέντιο Δαμοδό, με πρώτη αυτή της Βενετίας του 1759, και δεύτερη εκείνη της Πέστης του 1815.

Στη βιβλιοθήκη θησαυρίζεται επίσης το δοκίμιο του Θεόφιλου Κορυδαλλέα, *Τύπος Ἐπιστολῶν ἢ Περί ρητορικής*, που εκδόθηκε αρχικά στο Λονδίνο από τον Νικόδημο Μεταξά το 1625 και επανεκδόθηκε στη Βενετία το 1768. Στην ενότητα αυτή και στο πλαίσιο της συστηματικής καλλιέργειας των ελληνικών γραμμάτων στην Αυθεντική Ακαδημία από το 1688 και της ελληνικής τυπογραφικής δραστηριότητας στο Ιάσιο και το Βουκουρέστι, εκδόθηκε το *Τρίγλωττον Λεξικόν* (σλάβικα, ελληνικά και λατινικά), στη Μόσχα, το 1704.

Γ. Λειτουργικά βιβλία: Από τα κατεχοχόν λειτουργικά βιβλία, δηλαδή το *Εὐαγγέλιο*, το *Μηναῖο*, αλλά και την *Παρακλητική*, το *Τριώδιο*, το *Ψαλτήριο* και το *Εὐχολόγιο*, καθώς και πολλά άλλα, που αντιπροσωπεύουν το ήμισυ της όλης εκδοτικής παραγωγής του ελληνικού βιβλίου ως τα τέλη του 18ου αιώνα, στη Βιβλιοθήκη εναπόκεινται πολλές πρώτες εκδόσεις τους. Από τις εκδόσεις του *Εὐαγγελίου* σπουδαιότερη είναι η πρώτη, που τυπώθηκε στη Βενετία το 1539, ενώ πρώτη έκδοση είναι και αυτή του *Εὐχολόγιου*, που τυπώθηκε, στη Βενετία και πάλι, από τους αδελφούς Σάβιους, το

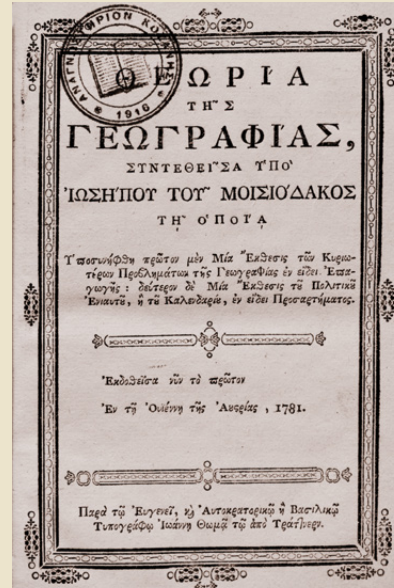
Αρχική σελίδα με επίτιτλο και διακοσμημένο πρωτόγραμμα της έκδοσης: Αριστοτέλης, *Corpus Aristotelicum*, Βενετία, Άλδος Μανούτιος, 1495–1498.

Ερυθρό επίτιτλο και πρωτόγραμμα στην πρώτη σελίδα του κειμένου της έκδοσης: *Μέγα Ετυμολογικόν*, Βενετία, Federicus Turrisanus, 1549.

Η σελίδα τίτλου της έκδοσης: *Τυπικόν*, Βενετία, Νικόλαος Σάρος, 1685.

Η σελίδα τίτλου της έκδοσης: *Ιώσηπος Μοισιόδακας, Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη, Ιωάννης Θωμάς Τράτνερ, 1781.

Τόμος του περιοδικού *Ermihs o Logios* (Βιέννη, 1817, εκ της τυπογραφίας Ιωάννου Βαρθολομαίου Τζβέκιου, πρώην Βενδότου) που θησαυρίζεται στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη.

1526, και κυκλοφόρησε σε τουλάχιστον ογδόντα επανεκδόσεις ως το 1800.

Δ. Θεολογία: Στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη φυλάσσονται πολλαπλές εκδόσεις και επανεκδόσεις με θεολογικό περιεχόμενο, κάποιες, μάλιστα, από τις οποίες ξεχωρίζουν και λόγω της σπανιότητάς τους. Υπάρχουν είκοσι τέσσερις εκδόσεις της Αγίας Γραφής, που οι περισσότερες κυκλοφόρησαν από τυπογραφεία του Βορρά, με σπουδαιότερη εκείνη της Βασιλείας του 1545, η οποία τυπώθηκε από τον Ιερώνυμο Φρόμπεν και αποτελεί επανέκδοση της editio princeps της *Καινής Διαθήκης*, που επιμελήθηκε ο Έρασμος και κυκλοφόρησε το 1515.

Από τα συγγράμματα του Δοσίθεου, Πατριάρχη Ιεροσολύμων, στη βιβλιοθήκη σώζονται πέντε πολύτιμες εκδόσεις, που τυπώθηκαν στο Ιάσιο και το Βουκουρέστι. Πρόκειται για τους τόμους *Καταλλαγής*, *Αγάπης* και *Χαράς*, όπως και για τη μνημειακή έκδοση της *Ιστορίας περι τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων*, που τυπώθηκαν από το 1694 έως το 1715.

Σχετικά με την Εκκλησιαστική Ιστορία, η Κοβεντάρειος διαθέτει και τα δύο βασικά συγγράμματα του Ευσέβιου Καισαρείας (του Παμφίλου), την *Εκκλησιαστική Ιστορία* και την *Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευὴ*, που πρωτοτυπώθηκαν στο βασιλικό τυπογραφείο του Φραγκίσκου Α΄ της Γαλλίας το 1546. Στις έξι εκδόσεις της Κοβεντάρειου με πονήματα του Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, εκτός από τα *Ἄπαντα* (Βενετία, 1754), υπάρχει η πολύτιμη πρώτη έκδοση της *Ερμηνείας εἰς τὰ τέσσαρα*

Εὐαγγέλια, που τυπώθηκε στη Ρώμη από τον Αντώνιο Μπλάντο το 1542.

Ε. Στην εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού: Ο μεγαλύτερος αριθμός βιβλίων που θησαυρίζει η Βιβλιοθήκη έχει κοσμικό περιεχόμενο και αντιπροσωπεύει συγγράμματα λογίων του 18ου αιώνα κυρίως. Οι περισσότερες συλλογές εντάσσονται στο κλίμα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και της Ελληνικής Επανάστασης. Στην ενότητα αυτή πρέπει να εντάξουμε και τις εκδόσεις που σημειώνουν τη στροφή των ανθρώπων των γραμμάτων προς την αρχαιότητα, όπως η *Εἰσαγωγή τῶν δογμάτων τοῦ Πλάτωνα*, του Αλκίνοου Φιλοσόφου, που τυπώθηκε για πρώτη φορά στη νεοελληνική γλώσσα από τον Αντώνιο Βόρτολι στη Βενετία, το 1748. Επίσης, υπάρχουν και πολλές εκδόσεις γραμματικού και λεξικογραφικού περιεχομένου, όπως του Βησσαρίωνα Μακρή και του Ἀνθιμου Γαζή, ορισμένες από τις οποίες είναι δίγλωσσες και τρίγλωσσες.

Τα πρώτα δείγματα της εκδοτικής κίνησης των πρωτεργατών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού εμφανίζονται μετά τα μέσα του 18ου αιώνα, με την αναπαραγωγή μελετημάτων του Ευγένιου Βούλγαρη και του Ιώσηπου Μοισιόδακα. Στη Βιβλιοθήκη θησαυρίζονται δεκατρείς εκδόσεις του Βούλγαρη, οι περισσότερες από τις οποίες αντιπροσωπεύουν μεταφραστικά πονήματα, όπως τα *Στοιχεῖα Γεωμετρίας του Τακουέτιου*, που τυπώθηκαν στη Λιψία, αλλά και στη Βιέννη, τη Μόσχα, την Πετρούπολη και τη Βενετία.

Όλα τα πονήματα του Μοισιόδακα που κυκλοφόρησαν θησαυρίζονται στη Βιβλιοθήκη της Κοζάνης, σημαντικότερα από τα οποία είναι δύο: η *Πραγματεία περί παιδων ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία*, που τυπώθηκε στη Βενετία από τον Νικόλαο Γλυκή το 1779, και η *Θεωρία τῆς Γεωγραφίας*, που τυπώθηκε στη Βιέννη από τον Θωμά Τράτνερ το 1781. Η τελευταία μάλιστα αντιπροσωπεύει το σπουδαιότερο έργο μαθηματικής γεωγραφίας στον ευρύτερο χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης κατά τον 18ο αιώνα.

Η Κοβεντάρειος διαθέτει εκδόσεις που αποτελούν τα πρώτα δείγματα της ελληνικής λογοτεχνίας κατά τα χρόνια του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, όπως *Τὰ Κλεάνθην και Ἄβροκόμην* του Κωνσταντίνου Μάνου, που τυπώθηκαν στην Τεργέστη το 1802 και το *Ἡρωϊκὸν Δρᾶμα* του Αθανάσιου Χριστόπουλου, που κυκλοφόρησε από εργαστήριο της Βιέννης το 1805. Επίσης και τέσσερις σχετικές εκδόσεις του Χαρίσιου Μεγδάνη, όπως το *Καλλιόπη παλινοστοῦσα ἢ Περί ποιητικῆς*, όπου ο Μεγδάνης επιχειρεί να καταγράψει τις μεθόδους και τα είδη της ποιητικής τέχνης. Εδώ να μνημονεύσουμε και τα *Ποιήματα*, που αντιπροσωπεύουν το σύνολο του ποιητικού έργου του Γεώργιου Σακελλάριου, μια συλλογή στην οποία πλανάται η θλίψη για τον χαμό της αγαπημένης του συζύγου (Βιέννη 1817).

Τέλος ο Κ.Σπ. Στάικος, επιχειρώντας μια σύντομη εκτίμηση του έντυπου υλικού που θησαυρίζει η Κοβεντάρειος Βιβλιοθήκη, καταλήγει στη διαπίστωση ότι η συλλογή της διαθέτει τα πλέον χαρακτηριστι-

κά δείγματα της πνευματικής έκφρασης, αλλά και της τυπογραφικής εκδοτικής δραστηριότητας του Γένους από τον 15ο αιώνα ως τις αρχές του 19ου. Ορισμένες

Το πρώτο φύλλο (1 Ιανουαρίου 1819) του περιοδικού *Καλλιόπη* τυπώθηκε στη Βιέννη από την Ελληνική Τυπογραφία του Χιρσεφελντ.

συλλογές της μάλιστα, όπως του επισκόπου Θεόφιλου και του μητροπολίτη Κωνσταντίνου Ματουλόπουλου, προσφέρονται για πιο ειδικές μελέτες, στο μέτρο που μπορούμε να ανιχνεύσουμε την προέλευση των βιβλίων τα οποία θησαυρίζονταν στα ράφια τους. Η Κοβεντάρειος Βιβλιοθήκη δεν έχει μουσειακό χαρακτήρα, συνεχίζει να εμπλουτίζεται με ποικίλης ύλης περιοδικά, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες του αναγνωστικού κοινού της Κοζάνης και την εκπαιδευτική διαδικασία ως την εποχή μας.

Ο κύριος εκθεσιακός χώρος στο ισόγειο του Μουσείου της Κοβενταρείου Βιβλιοθήκης (τριδιάστατη απεικόνιση).

Ένα Μουσείο Βιβλιοθήκης για τους Ανθρώπους της Κοζάνης: από τους «Θησαυρούς» στις Ιστορίες

Η ΚΟΒΕΝΤΑΡΕΙΟΣ Δημοτική Βιβλιοθήκη της Κοζάνης έχει την πλουσιότερη συλλογή βιβλίων σε σχέση με όλες τις κοσμικές και δημόσιες βιβλιοθήκες που συγκροτήθηκαν στον ελλαδικό χώρο από τον 19ο αιώνα.* Το Μουσείο της Βιβλιοθήκης αναδεικνύει, αλλά κυρίως ερμηνεύει, τον πλούτο της συλλογής για τους κατοίκους της πόλης, τους Κοζανίτες της διασποράς, αλλά και τους επισκέπτες της Κοζάνης, με γενικό και ειδικότερο επιστημονικό ενδιαφέρον. Στο επίκεντρο της ερμηνευτικής προσέγγισης βρίσκονται οι λόγοι για τους οποίους μια τέτοια συλλογή βιβλίων μεγάλης ιστορικής και βιβλιολογικής αξίας συγκεντρώθηκε στη Βιβλιοθήκη της Κοζάνης, μιας μικρής ελληνικής πόλης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τον 17ο αιώνα έως σήμερα.

Η σχέση μεταξύ της Βιβλιοθήκης και του Μουσείου, ως φορέων που συγκεντρώνουν, διαφυλάσσουν, και προωθούν τη γνώση για τον κόσμο, είναι διαχρονικά στενή. Οι καταβολές και των δύο θεσμών ανάγονται στην αρχαιότητα, ωστόσο από την εποχή της ιταλικής Αναγέννησης τον 15ο αιώνα, οι προσπάθειες συστηματοποίησης της γνώσης και της επιστήμης στα Μουσεία και στις Βιβλιοθήκες εξαπλώνονται. Στο γε-

* *Θησαυροί της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης*, επιμ. Κ.Σπ. Στάικος, Κοζάνη, Κοβενταρείος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, 2018.

νικότερο ορθολογικό πνεύμα του Διαφωτισμού οι δύο θεσμοί ταξινομούν το σύνολο της πνευματικής κληρονομιάς που κατέχουν και διαφυλάσσουν, επιτελώντας στην πραγματικότητα μια ερμηνευτική διαχείριση του συνόλου της γνώσης σύμφωνα με την κυρίαρχη, για την εποχή, επιστημολογική κοσμοθεωρία. Στο πνεύμα του κριτικού λόγου του 20ού αιώνα, η γνώση που παράγουν τα Μουσεία και οι Βιβλιοθήκες αφορά ολόένα και μεγαλύτερο μερίδιο ανθρώπων. Η κατανόηση του παρελθόντος που κάποτε προωθούσαν με έναν ηγεμονικό λόγο μετουσιώνεται σε μια πολυφωνική αφήγηση στην οποία εμπλέκονται περισσότερες «φωνές». Πρωτεύουσα σημασία πλέον για τις Βιβλιοθήκες και τα Μουσεία καταλαμβάνουν οι άνθρωποι, με στόχο την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης αλλά και τη συναισθηματική τους εμπλοκή. Όπως επισημαίνει και ο ιστορικός του βιβλίου Φ. Μπαρμπιέ, «η Βιβλιοθήκη, όπως και το Μουσείο, είναι από τους κατεξοχήν χώρους όπου παρακολουθούμε διαχρονικά την εξέλιξη της ιδέας της δημοκρατίας, λόγω της υποδοχής ολόένα και μεγαλύτερης μερίδας του λαού στις εγκαταστάσεις τους, φυσικές και ψηφιακές, από τα αρχαία χρόνια έως σήμερα».*

Σύμφωνα με τις αρχές της Νέας Μουσειολογίας, που αναπτύσσεται ως επιστημονική μουσειολογική

Οι αδελφοί Κωνσταντίνος και Δημήτριος Κοβεντάρως. Υπήρξαν χορηγοί της επέκτασης του δημαρχιακού κτιρίου, όπου στεγάστηκε η Δημοτική Βιβλιοθήκη της Κοζάνης από το 1963 έως το 1986. Προς τιμήν τους η Βιβλιοθήκη έλαβε την προσωνυμία Κοβεντάρειος.

προσέγγιση τα τελευταία 40 χρόνια, τα αντικείμενα αφηγούνται πολλαπλές ιστορίες μέσα από τη βιογραφία τους, και επιδέχονται διαφορετικές ερμηνείες αναλόγως με το εκάστοτε επιστημολογικό, ιδεολογικό, θεσμικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Με αφετηρία τόσο την παραδοχή αυτή όσο και τη διαχρονική σχέση Μουσείου-Βιβλιοθήκης, το Μουσείο Βιβλιοθήκης Κο-

Τριδιάστατη απεικόνιση του κτιρίου, που περιλαμβάνει τη Βιβλιοθήκη (2.328 τ.μ.), το Μουσείο (1.000 τ.μ.) και τους κοινόχρηστους χώρους υποδοχής και εξυπηρέτησης του κοινού (725 τ.μ.).

* F. Barbier, *Η ιστορία του βιβλίου*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2000.

ζάνης παρουσιάζει τα εκθέματα ταυτόχρονα ως «θησαυρούς», των οποίων η Βιβλιοθήκη είναι περήφανη κάτοχος, αλλά και ως τεκμήρια ικανά να θίξουν πτυχές της κοινωνικής, πολιτικής, πνευματικής, ιδεολογικής συνθήκης της Κοζάνης από τον 17ο αιώνα και εξής, όπως και του ευρύτερου βορειοελλαδικού χώρου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που όμως συναλλάσσεται συστηματικά και με την Ευρώπη του Διαφωτισμού.

Πιο αναλυτικά, το Μουσείο Βιβλιοθήκης Κοζάνης διηγείται την ιστορία της βιβλιοθήκης μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της ιστορίας της πόλης και των ανθρώπων της, εστιάζοντας το ενδιαφέρον του επισκέπτη στην περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, περίοδο που ταυτίζεται με την ακμή της πόλης αλλά και με την ανάπτυξη της Βιβλιοθήκης. Με τη λογική αυτή παρουσιάζεται η γεωπολιτική θέση της πόλης σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο, διερευνώντας τις σχέσεις της Κοζάνης με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως και με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπου ταξιδεύουν και εγκαθίστανται πολλοί έμποροι και λόγιοι Κοζανίτες. Η ανάπτυξη της Κοζάνης αλλά και της βιβλιοθήκης της συνδέεται στενά με τη δράση των απόδημων Κοζανιτών, οι οποίοι βιώνουν και μεταλαμπαδεύουν το πνεύμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στη βιβλιοθήκη και στην πόλη τους, μέσα από δωρεές εκδόσεων, και ευεγερσίες. Εξάλλου η ίδια η

Φερμάνι του σουλτάνου Αμπντούλχαμίτ Α', Κωνσταντινούπολη, 22 Αυγούστου 1785. Τα οθωμανικά έγγραφα που διασώζονται στην Κοβεντάρειο τοποθετούνται χρονολογικά στον 18ο και κυρίως στον 19ο αιώνα.

επωνυμία της βιβλιοθήκης, «Κοβεντάρειος», αναφέρεται στους δωρητές, αδελφούς Κοβεντάρους, οι οποίοι, έχοντας πλουτίσει ως μετανάστες στις Ηνωμένες Πολιτείες, επιστρέφουν στην πατρώα γη ό, τι θεωρούν ότι της οφείλουν.

Το μουσειολογικό αφήγημα, που τελικά επιλέχθηκε, διερευνά τις επιδράσεις του Διαφωτισμού στην πνευματική ζωή του τόπου, σε διάφορες εκφάνσεις της τέχνης της περιόδου (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, αγιογραφία), και, φυσικά, στη συγκρότηση και ανάπτυξη της συλλογής της βιβλιοθήκης. Ο πλούτος της συλλογής της βιβλιοθήκης, ιδωμένος υπό αυτό το ιστορικό και πολιτισμικό πρίσμα, αποκτά νόημα και ουσία. Παράλληλα, οι άνθρωποι οι οποίοι συμμετείχαν στην ανάπτυξη της οικονομικής και πνευματικής ζωής της βιβλιοθήκης και της πόλης —χάρη στους οποίους έχουμε σήμερα στη διάθεσή μας αυτό το πλούσιο αρχαικό-μουσειακό υλικό— έρχονται στο προσκήνιο ισότιμα μαζί με τους εξέχοντες θησαυρούς της.

Ταυτόχρονα με τη ζωή των απόδημων Κοζανιτών στην Κεντρική Ευρώπη, στο Μουσείο παρουσιάζονται και πτυχές της κοινωνικής, οικονομικής, διοικητικής και πνευματικής ζωής της πόλης επί Οθωμανικής κυριαρχίας, δίνοντας μια «εικόνα» της ιστορικής και ανθρωπογεωγραφικής φυσιογνωμίας της Κοζάνης, σε επιλεγμένες ιστορικές φάσεις του 17ου, 18ου και 19ου αιώνα. Οι σχέσεις με την Υψηλή Πύλη και το Πατριαρχείο ανιχνεύονται στους θεσμούς της πόλης, που άλλοτε επιτρέπουν και άλλοτε δυσχεραίνουν την πνευματική ανάπτυξη του ελληνορθόδοξου στοιχείου, συνθήκη που μαρτυρά την ιδιάζουσα ταυτότητα της πόλης, όπως και του ευρύτερου ελλαδικού χώρου, μεταξύ «ανατολής» και «δύσης».

Αν μια χαρακτηριστική ιδιομορφία της συλλογής της Βιβλιοθήκης της Κοζάνης είναι ότι συγκροτήθηκε, σχεδόν αποκλειστικά, από δωρεές, κυρίως των λογίων Κοζανιτών αποδήμων στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, όπως και των τοπικών αξιωματούχων, θρησκευτικών και κοσμικών προσωποτήτων της Μητρόπολης Σερβίων και Κοζάνης, το αφήγημα του Μουσείου προσπάθησε να ερμηνεύσει τη συνθήκη αυτή. Ωστόσο στόχος απώτερος του Μουσείου, πέρα από την ερμηνευτική προσέγγιση του μουσειολογικού αφηγήματος γύρω από τον μεγάλο και μοναδικό για τον ελληνικό χώρο πλούτο της Βιβλιοθήκης, είναι η ενίσχυση της αυτοσυνειδησίας και ταυτότητας της πόλης και των ανθρώπων της.

Μάθημα Γεωγραφίας με δεσπόζουσες τις αλληγορικές μορφές της Ευρώπης, της Ασίας και της Λιβύης. Χαρακτικό στην προμετωπίδα της έκδοσης: Διονυσίου, *Οικουμένης περιήγησις*, Οξφόρδη, S. Smith & B. Walford, 1697.

Η ιστορική συνέχεια της βιβλιοθήκης της Κοζάνης, μιας βιβλιοθήκης που, σε αντίθεση με τις περισσότερες σύγχρονες, συνδέει το παρελθόν με το παρόν και υπηρετεί τη μνήμη μιας τοπικής και διασπορικής κοινότητας, αναδεικνύεται ως ένας θησαυρός, που με τη βοήθεια και του Μουσείου φιλοδοξεί να γίνει «η αγαπημένη» και το κοινό κτήμα όλων των ανθρώπων της Κοζάνης.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΝΙΤΣΙΟΥ*
δρ αρχαιολόγος-μουσειολόγος, Α.Π.Θ.

ΜΑΤΟΥΛΑ ΣΚΑΛΤΣΑ
δρ ιστορικός της τέχνης-μουσειολόγος,
Ομ. καθηγήτρια Α.Π.Θ.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΣΙΟΤΙΝΟΥ
αρχαιολόγος-μουσειολόγος, ΜΑ Μουσειολογίας-
Πολιτιστικής Διαχείρισης, υπ. δρ Α.Π.Θ.

* Οι συγγραφείς του παρόντος άρθρου ήταν μέλη της μουσειολογικής νοηματικής ομάδας που εκπόνησε τη μελέτη για το Μουσείο της Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκης Κοζάνης.

Χάρτινο χειρόγραφο λεύκωμα του Ευφρόνιου Ραφαήλ Πόποβιτς, 1796–1819, που φυλάσσεται στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη. Το χειρόγραφο αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της επίδρασης του ευρωπαϊκού ουμανισμού στο πλαίσιο του Διαφωτισμού, αλλά και των σχέσεων που ανέπτυσαν οι επιφανείς πνευματικοί άνθρωποι της Κοζάνης με πρόσωπα αντίστοιχης κατάρτισης τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη

Ιστορική αναδρομή. Η ίδρυση της Βιβλιοθήκης της Κοζάνης συνδέεται άμεσα με την απαρχή της οργανωμένης εκπαίδευσης στην πόλη και τη λειτουργία του Σχολείου της Κοζάνης, που τοποθετείται χρονικά περί τα τέλη του 17ου αιώνα. Πρώτος δάσκαλος ήταν για τρία χρόνια (1676–1679) ο λόγιος και συγγραφέας Γεώργιος (Γρηγόριος) Κονταρής (1638–1698), επίσκοπος Σερβίων (1685–1690) και μητροπολίτης Σμύρνης (1690–1698).

Η συγκρότηση του Σχολείου, και κατ' επέκταση της Βιβλιοθήκης, υπήρξε πρωτοβουλία πλουσίων Κοζανιτών, εμπόρων και λογίων, που παροικούσαν στην Κεντρική Ευρώπη και οι οποίοι, εμφορούμενοι από την αγάπη για την πατρίδα τους και τη συντελούμενη εκείνη την εποχή άνθηση του εμπορίου και της βιοτεχνίας στη Δυτική Μακεδονία, αποφάσισαν να χρηματοδοτήσουν την ίδρυση σχολείου και την οργάνωση σχολικής βιβλιοθήκης. Ταυτόχρονα, δώρισαν τμήματα ή ολόκληρες ιδιωτικές βιβλιοθήκες, αποτελούμενες από παλιές συλλογές βιβλίων, χειρογράφων και χαρτών, για τη συγκρότηση της σχολικής βιβλιοθήκης. Η εκπαίδευση, όπως πίστευαν και οι Κοζανίτες της διασποράς, θα έπαιζε σημαντικό ρόλο στη μεταφορά των ιδεών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στον υπόδουλο ελληνικό λαό και θα συνέβαλλε σταδιακά στον σχηματισμό μιας εθνικής ταυτότητας.

Η ύπαρξη τα επόμενα χρόνια και άλλων ιεροδιδασκάλων, με σπουδαιότερο ανάμεσά τους τον Ευγένιο Βούλγαρη (1716–1806) – διδάξε στο Σχολείο την περίοδο 1746–1749 – συνετέλεσε καθοριστικά στην προσπάθεια που είχε αρχίσει και συνεχιζόταν για τον εμπλουτισμό της Σχολικής Βιβλιοθήκης με ιδιωτικές συλλογές, αποτελούμενες κυρίως από βιβλία θρησκευτικού, αλλά και φιλολογικού, φιλοσοφικού και ιστορικού περιεχομένου.

Σύμφωνα με έναν χειρόγραφο κατάλογο της Βιβλιοθήκης το 1690 συγκροτήθηκε ένας πυρήνας 440 θρησκευτικών και φιλολογικών βιβλίων, ο οποίος συνέχισε να εμπλουτίζεται τα επόμενα χρόνια. Το 1800 ο αριθμός των βιβλίων έχει διπλασιαστεί φτάνοντας τους 822 τόμους.

Το 1813 η Βιβλιοθήκη μεταφέρθηκε σε κτίριο που χτίστηκε δίπλα στη εκκλησία του Αγίου Νικολάου, στο κέντρο της πόλης, και παραπλεύρως οικοδομήθηκε και άλλο κτίριο, με την ονομασία «Οίκος Βελτιώσεως», που θα λειτουργούσε ως χώρος μελέτης και συγκεντρώσεων των «πεπαιδευμένων» της εποχής. Η μεταφορά της Βιβλιοθήκης σε νέο χώρο δεν συνδεόταν μόνο με χωροταξικούς λόγους, αλλά και με την αλλαγή της έως τότε επικρατούσας στερεότυπης αντίληψης ότι το βιβλίο είναι συνυφασμένο με την εκπαιδευτική διαδικασία και άρα όφειλε να στεγάζεται στον σχολικό χώρο. Η μετατροπή της Βιβλιοθήκης από σχολική σε κοινοτική ήταν πρωτοποριακή κίνηση στον ελλαδικό χώρο.

Η αστικοποίηση της Κοζάνης, σε συνδυασμό με την άποψη ενός κύκλου λογίων που κυκλοφορούσε σε όλες τις χώρες της Δύσης ότι η Βιβλιοθήκη στήριζε πολλαπλώς την παιδεία, ώθησε φιλοπρόόδους Κοζανίτες να χτίσουν το θολωτό οικοδόμημα που φιλοξενούσε την Κοινοτική – πλέον – Βιβλιοθήκη μαζί με τον Οίκο Βελτιώσεως, επιδιώκοντας να δημιουργήσουν ένα κέντρο πνευματικό, όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και ολόκληρης της περιοχής των Βαλκανίων.

Οι δωρεές βιβλίων από σημαντικούς Έλληνες του εξωτερικού (γιατροί, ιερείς, λόγιοι κ.λπ.), ενισχύθηκαν με συλλογές των επισκόπων Σερβίων (από τα μέσα του 18ου αιώνα Σερβίων και Κοζάνης), των λογίων και του λαού, και συνεχίστηκαν σε όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας και μετά την προσάρτηση της Κοζάνης στον εθνικό κορμό, το 1912, ακολουθώντας παρόμοια πολιτική μέχρι σήμερα.

Στιγμιότυπο οθόνης από το λήμμα για την Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη στο «Περί Βιβλιοθηκών - aboutlibraries.gr»

Ένας από τους 36 χάρτες που σχεδίασε ο Johann Baptist Homman από την έκδοση: J. B. Homman, *Atlas minor XXXVI tabularum Homaniannarum coloribus methodice distinctarum*, Νυρεμβέργη 18ος αιώνας. Οι έντυποι χάρτες και άτλαντες κατέχουν ξεχωριστή θέση στη συλλογή της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης, μαρτυρώντας τα γεωγραφικά ενδιαφέροντα των δωρητών της και αναδεικνύοντας τους ορίζοντες της πνευματικής πρωτοπορίας ή ηγεσίας της πόλης.

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

www.aboutlibraries.gr

Χρήσιμες διευθύνσεις

Περί Βιβλιοθηκών - [aboutlibraries.gr](http://www.aboutlibraries.gr)

<http://www.aboutlibraries.gr>

Κήπος Φιλοβιβλων

<https://www.aboutlibraries.gr/libraries/kipos.jsp>

Περί Βιβλιοθηκών - Κοσεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη

https://www.aboutlibraries.gr/libraries/handle/20.500.12777/lib_2510

Κοσεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης

http://www.kozlib.gr/kozlib_new/

Επικοινωνήστε μαζί μας

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ &
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ (ΕΚΤ)
Ζεφύρου 56, 17564 Παλαιό Φάληρο
aboutlibraries@ekt.gr | www.ekt.gr

ΚΗΠΟΣ ΦΙΛΟΒΙΒΛΩΝ
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία
Μουρούζη 12, 10674 Αθήνα
libraries@otenet.gr

Copyright © 2023 ΕΚΤ & Κήπος Φιλοβιβλων